

Муниципальное бюджетное общеобразовательное учреждение
«Средняя общеобразовательная школа им. Ш. Ч. Сат с. Чаа-Холь Чаа-Хольского кожууна
Республики Тыва»

РАССМОТРЕНО
на заседании ШМО
руководитель ВУД
М Монгуш А.Н.
от «28» авг 2024 г.

СОГЛАСОВАНО
ЗУВР
СН Сундуй Н.А.
от «29» авг 2024 г.

УТВЕРЖДЕНО приказом
директора МБОУ СОШ
им. Ш. Ч. Сат с. Чаа-Холь
Пр. №89 от «02» сентября 2024 г.

РАБОЧАЯ ПРОГРАММА
внеурочной деятельности «Мой родной язык»
для обучающихся 9в класса

Составитель – Тюлюш Олчеймаа Танововна,
учитель родного языка и литературы,
учитель высшей категории

2024-2025 уч.год

9-ку класстың доозукчуларының тыва дылга күрүнениң кол шылгалдазынга белеткелди чорударының тайылбыр бижии (пояснительная записка)

9 класстың тыва дылга күрүне шылгаладазынга белеткелди чорударын Тыва Республиканың ниити өөредилгезиниң күрүне стандартынын национал-девискээр кезээ база тыва дылдың болгаш харылзаалыг чугаа сайзырадылганының 5-11 класстарга (кол ниити өөредилге: ортумак (долу) ниити өөредилге) өөредилге программаларына (5-9 класстарга тыва дыл программасы: А.К.Ойдан-оол, Ш.Ч.Сат, Н.Д.Сувандии; 10-11 класстарга тыва дыл болгаш 5-11 класстарга харылзаалыг чугаа сайзырадылганының программасын А.К.Ойдан-оол тургускан. 2008ч.) болгаш чаа Федералдыг күрүне өөредилге стандартынын негелделеринге, Тыва Республиканың өөредилге черлеринге кижиниң сүзүүн болгаш мөзү-шынарын кижизидип сайзырадырының концепциязынга (2011ч.) дүүштүр даянып тургускан.

Тыва дыл - тыва нацияның дылы болур. Ында тыва улустун төрөөн дылын сайзырадып келген байлак дуржулгазы, мерген угааны, угаан-бодалынын чедишишкиннери мөөннеттинген. Ол - тыва культураның - улустун аас чогаалынын, литератураның, театр уран чүүлүнүн болгаш уран чуулдун оске-даа янзыларынын, парлалганын, эртемнин, ажилхерек чорудулганынын, өөредилганин болгаш кижизидилгенин дылы апарган. Тыва школаларга, өөредилге черлеринге төрөөн дылды өөрөдери уругларның угаан-медерелин сайзырадырынга, оларны эки мөзү-шынарга кижизидеринге хөй таарымчалыг аргаларлыг. Төрөөн дылын шингээдип алыры - өөреникчилерге өске эртемнерни билип албышаан, долгандыр турар амыдырал, бойдус билиглерин калбартып, улуг салгалдын дуржулгазын ажыглап билиринге чаңчыктырар.

Курстун ниити характеристиказы (общая характеристика курса)

Тыва дылдың шылгалдазынга тыва дыл курузунун янзы-бүрү бөлүктөрүн өөредип катаптаар. дыл дээрге кижилерниң аразында харылзажырынын чугула чепсээ дээрзин, төрөөн дылынын сөс курлавырлыын, оон кижии бүрүзүнүн амыдыралынга ужур-дузалыын практика кырынга көргүзөр. Билиглерни быжыг, медерелдиг шингээдип алырын чедип алыр. Теориялыг билиглерни шингээдип алыры-биле кады өөреникчилер төрөөн чугаазын сайзырадыр.

Теориялыг билиглерни өөреникчилер дыл болушкуннарын сайгарып, удур-дедир деннеп, бөлүктөп тургаш, лексиктиг, фонетиктиг, морфологтуг, синтаксистиг, орфографтыг, пунктуастыг болгаш өске-даа сайгарылгаларны чорудуп тургаш, шингээди.

Ажылчын программада 9 класска «Тыва дыл» эртемин өөренип тура, кандыг сорулгаларны чедип алырын, «Тыва дыл» эртеминиң утказын болгаш тургузуун, оон өөредилге планында туружун, курсту эрткен соонда өөреникчилерниң чүнү чедип, кандыг түннелдерге кээрин айыткан.

Сорулгалары:

- өөреникчилерге лексика, фонетика, сөс чогаадылганы, грамматика(морфология, синтаксис), стилистикага тодаргай билиглерни бээр, алган билиглерин практика кырынга ажыглап билириниң мергежилдерин, чаңчылдарын хевирлээр;
- шын бижииринин, бижик демдектерин шын салырынын быжыг чаңчылдарын бээр; -алган теориялыг билиглеринге даянып, программа негелделеринге дүүштүр боттарынын бодалдарын аас, бижимел харылзаалыг чугаага илередири;
- литературлуг дылдың нормаларына чаңчыктырар, сөс курлавырын байыдар, чугаазынын культуразын бедидер;

- кижиги бүрүзүнүн бодалын дыннап, чөпшээрэжи, эдип билер; бодунун бодалын тола илередип, бадыткап үнелээр;
- коллективтик ажыл үезинде кылыр чүүлүн хуваап, кады ажылдап, бодунун үлүүн кирип, удур-дедир хынажып билер;
- төрөөн дылының утказын, чаражын үнелеп, оон сайзырап хөгжээнин медресеп билер;
- тыва дылдың өске эртемнер-биле холбаазын билер, өске эртемнерден янзы-бүрү медреселерни ап, төрөөн дылынга дамчыдып билер;
- тыва дылда налган шын бижилгениң дүрүмнерин өске-даа эртеинерге сагыыр;
- чугаа культуразын тыва дыл кичээлинден дашкаар-даа кижилер-биле чугаа үезинде сагыыр;
- бодунун чараш сайзыраңгай чугаазы-биле, байлак сөс курлавыры-биле солунсеткүүлге, хана-солуннар арыннарынга материалдар бээр.

Предметтик түннелдери (предметные результаты)

Тыва дылга шингээди алып кол-кол билиглери:

Сөстөрнүн лексиктик, фонетиктик, тургузуг талазы-биле, чугаа кезектеринин аайы-биле сайгарылгазын, ийи чугула кижигүннүг домактарны синтаксистик сайгарылгазын кылып билер.

Чүве ады, демдек ады, сан адын сөзүглелдерден тып, танып билер.

Чүве аттарының, демдек аттарының, сан аттарының грамматиктик уткаларын, кол морфологтуг демдектерин, синтаксистик ролун тодарадып билер. Укталган чүве аттарын, демдек аттарын тургузуп, чугаага шын ажыглап билер.

Орфографиядан. Сөстерге эге, ортумак класстарга өөрөнгөн шын бижилге дүрүмнери таваржып турар черлерни тып, тайылбырлап шыдаар. Чижээлээрге, сөс иштинге, дакпырлаан ажык эвес үннерни (*тт, сс, пп, нн, мм*) ийи үжүк-биле бижиир; географтыг аттарны, кудумчулар болгаш шөлдер аттарын, төөгүлүг болушкуннар, чоннун байырлаалдарының аттарын улуг үжүк-биле эгелеп бижиир болгаш оларны кавычкалаар.

Пунктуациядан. Домактарда өөрөнгөн дүрүмнеринге бижик демдектерин тыпкаш, оларны тайылбырлап билер. Ол дээрге: адалгаларга; *болгаш, база, а, ынчалза-даа* деп эвилелдер-биле болгаш эвилелдер чокка холбашкан чангыс аймак кижигүннерлик домактарга бижик демдектерин салып билер; түннекчи сөстөрнүн соонга ийи сек салыр, мурнунга тире салыр; нарын домактарда *ынчалза-даа, а, харын* деп удурланыштырар; *чүге дээрге, ынчангаш* деп чагырыштырар эвилелдерниң мурнунга биче секти салып билер; дорт чугааны кавычка-биле аңгылаар, авторнун сөстөрнүн соонга ийи сек, мурнунга тире демдекти салып билер.

«Тыва дыл» эртемнүн утказы (содержание курса)

Школага тыва дыл эртемн (курузун) өөредиринин программасында лексика, морфология, синтаксис дугайында билиглер, шын бижииринин болгаш бижик демдектерин шын салырының чаңчылдарын, аас болгаш бижимел чугааның чаңчылдарын, стилистика элементилерин, дыл дугайында чамдык билиглерни кириген. Төрөөн дылдың школа курузунда теориялык билиглерни (медээлерни) тыва дыл эртемнүн база амгы үеде дыл эртемнүн чедишкиннерин барымдаалап тайылбырлаан.

9-ку класска «Төрөөн дыл дугайында» деп дылдың ниитилел амыдыралыңга ужур-дузанын көргүскен, таныжылга сорулгалыг теманы киригеш, «Лексика» («Тыва дылдың лексиказын»), «Тыва дылдың лексиказының ажыглалының аайы-биле бөлүктери», «Хуу аттар», «Морфология» («Кылыг сөзү», «Наречие», «Ат орну»), «Синтаксис» деп темаларны чаа өөредилге номунга (2015ч) болгаш программага дүүштүр өөренир. Өөредилге материалын улуг блоктар кылдыр шингээди алып арганы берип турар. Бүдүн

системаның кезектерин мөөнээрде, оларның аразында харылзааларын болгаш чугаа культуразыңга хамаарышкан ажилдар база чергелештир чоруттунар.

9 класска 5-6 класстарга өөренип эрткен чүүлдеринин дорт уланчызы болур. Программада теория талазы-биле билиглерни тодарадып, темага хамааржыр мергежилдерни болгаш чаңчылдарны киирген. Чыл дургузунда кичээлдер кижизидилге айтырыгларын шиитпирлээринге, төрөөн дылыңга өөреникчилернин сонургалын, анаа чоргааралын күштелдиреринге ужур-дузалыг. «Лексика» деп бөлүккө сөстүн утказын өөренир. Сөстөрни болгаш сөс каттыжытышкыннарын архаизмнер болгаш историзмнерни, неологизмнер, онмастика адырын (хуу аттар) ажыглаарыңга чаңчыктырар. Сөстүн бүткен кезектерин, кандыг кожумактарлыын база сөстөрнитыптыр кол аргаларын дээш өске-даа билиглерни алыр, быжыглаар.

№	Темазы	Шагы	Ай, хүнү	
1	Кирилде кичээл: «Төрээн тыва дылым»	1	5.09	5.09
2	Фонетика. Орфоэпия. Чугаа культуразы.	1	11.09	12.09
3	Уннер болгаш ужуктер.	1	19.09	19.09
4	Фонетиктиг сайгарылга	1	26.09	26.09
5	Тести-биле ажыл	1	3.10	3.10
6	Ажык эвес уннернин болуктээшкини	1	10.10	10.10
7	Лексика болгаш фразеология	1	17.10	17.10
8	Состун лексиктиг болгаш грамматиктиг уткалары	1	24.10	24.10
9	Синонимнер. Антонимнер. Омонимнер.	1	31.10	31.10
10	Лексиканы тывылган угунун аайы-биле болуктээри	1	7.11	7.11
11	Лексиктиг сайгарылгалар.	1	14.11	14.11
12	Шенелде шылгалда	1	21.11	
13	Сос тургузуу болгаш сос чогаадылгазы. Состернин уткалыг кезектери (морфемалар)	1	28.11	
14	Сос чогаадылгазы. Морфологтук, синтаксистиг арга	1	05.12	
15	Морфемниг сайгарылгалар.	1	12.12	
16	Чугаа кезектери. Чуве ады. Чуве адынын бичеледир. Чассыдар хевирлери.	1	19.12	
17	Сан хевир, хамаарылга хевир, падеж хевир	1	26.12	
18	Демдек ады. Демдек адынын чадалары	1	09.01	
19	Сан ады, болуктери.	1	16.01	
20	Наречие, оон болуктери	1	23.01	
21	Ат орну, болуктери	1	30.01	
22	Шенелде шылгалда	1	6.02	
23	Кылыг созу. Кылыг созунун залогтары, кылыг созунун видтери, наклонениелер.	1	15.02	
24	Синтаксистиг сайгарылгалар	1	20.02	
25	Причастиелер. Деепричастиелер.	1	27.02	
26	Дузалал чугаа кезектери.	1	6.03	
27	Синтаксис болгаш пунктуация. Сос каттыжыышкынны.	1	13.03	
28	Бодуун домактарнын янзылары.	1	20.03	
29	Нарын домактар.	1	27.03	
30	Чагырышкан болгаш чагырышпаан нарын домактар	1	3.04	
31	Морфологтук сайгарылгалар	1	10.04	
32	Шенелде шылгалда	1	17.04	
33	Орфография (Шын бижилге). Шын бижилгенин берге таварылгалары	1	24.04	
34	Созуглел дугайында билиг. Бижимел чугаанын янзылары. Туннел катаптаашкын	1	15.05	